

و اما لاله زار:

یکی از خیابانهای معروف تهران خیابان لاله زار بود که طول آن را هشتصد قدم تعیین کرده بودند که از میدان توپخانه (سپه) شروع شده به سه راه لاله زار می‌رسید، خیابان لاله زار نو بعدها کشیده شد و به خیابان شاه رضای سابق (انقلاب اسلامی) پیوست.

باغ لاله زار به دستور فتحعلی شاه حدود سال ۱۲۴۰ تا ۱۲۴۵ ه.ق در خارج از حصار آن زمان تهران احداث شد. با وجودی که از عهد فتحعلی شاه تا دوره ناصرالدین شاه سفرا و نمایندگان خارجی در عمارت این باغ، پذیرائی می‌شدند ولی چون از نظر معماری، ساختمان این باغ اثر قابل توجهی نبوده شرحی از آن در سفرنامه هایشان داده نشده است.

با این وجود باغ لاله زار مورد توجه فتحعلی شاه بود و اغلب سواره از ارگ سلطنتی برای گردش به این باغ، که نزدیک‌ترین باغ به اقامتگاه او در تهران بود، می‌رفت.

از دوران سلطنت محمدشاه قاجار در رابطه با باغ لاله زار گزارشی در دست است که میرزا ابوالقاسم قائم مقام گهگاه در خدمت شاه به باغ لاله زار می‌رفته ولی سعایت بی حد درباریان و اطرافیان شاه که او را سد راه خود می‌دیدند بالاخره باعث شد با وجود آنکه شاه در مراسم تحلیف خود در حرم امام رضا علیه السلام در حضور پدر قول داده بود به قائم مقام خیانت نکند و خون وی را نریزد، در غروب روز یکشنبه ۲۴ صفر ۱۲۵۱ ه.ق. به هنگام عبور از دالان حوض خانه بهارستان که جای تاریکی بود غفلتاً توسط اسماعیل خان قراچه داغی و چند نفر میرغضب، نامبرده را گرفته خفه کردند.

روزگار است آن که گه عزت دهد گه خوار دارد
چرخ بازیگر از این بازیچه‌ها بسیار دارد
"قائم مقام فراهانی"

لاله زار

عطاءالله منشوری / همکار مرکز اطلاعات جغرافیایی شهر تهران

اشاره:

پس از استقبال خوانندگان شهرنگار از درج مقالات "تهران در گذرگاه تاریخ"، در شماره ۳۴ و "نخستین نقشه تهران" در شماره ۳۸ مجله، بر آن شدیم شرح مختصری از خیابان‌ها، میدان‌ها و بناهای قدیمی تهران از عهد قاجار تا به امروز را در اختیار خوانندگان و مشتاقان اطلاعات تاریخی قرار دهیم. به این منظور در این شماره از باغ و خیابان لاله زار که یکی از قدیمی‌ترین خیابان‌های تهران است یاد کرده ایم و در شماره‌های آتی از دیگر خیابان‌ها و اماکن تاریخی تهران اطلاعاتی را در اختیار خوانندگان عزیز قرار خواهیم داد.

شهرنگار

Die Lalezar (= „Tulpengarten“) im Festschmuck
Teheran. Festival Day in the Main Street

لاله زار درموقع يك جشن
Téhéran. L'alézar, un jour de fête nationale

زیر را در بر می‌گرفت.

از شمال به خیابان جنوبی سفارت اطریش "نمسه" و عمارت حاج مخبرالملک که بعدها خیابان اسلامبول نامیده شد تا میدان مخبرالدوله که در مشرق آن واقع شده بود.

از شرق به خیابان باغ وحش که پس از چند بار تغییر نام به خیابان تختی و سپس به خیابان سعدی معروف شد. از غرب به خیابان سفارت خانه‌ها "علاءالدوله" و باغ ایلخانی که بعدها به خیابان فردوسی تغییر نام یافت.

از جنوب به خیابان باغ وحش (فیل خانه) و بخشی از خیابان اکباتان فعلی.

باغ وحش لاله زار مدت‌ها باقی بود تا آنکه روزی یکی از پلنگ‌های آن از قفس بیرون آمد و دست کودکی را کند و گریخت. پس از این حادثه حیوانات باغ وحش را به باغ دوشان تپه منتقل کردند.

بعد از چندی ناصرالدین شاه به فکر فروش باغ لاله زار افتاد. مرحوم مهدیقلی هدایت در این باره می‌نویسد: ناصرالدین شاه باغ لاله زار را به نودهزار تومان فروخت، دکتر تولوزان طبیب مخصوص دربار بسیار کوشش کرد که شاه را منصرف نماید و معتقد بود این باغ سبب لطافت هوای شهر می‌شود.

اندک اندک درخت‌های باغ به تدریج بریده شد و زمین باغ را تبدیل

تقدیر چنین بود که محمدشاه قاجار را نیز پس از مرگ به این باغ بیاورند. پس از درگذشت محمدشاه در ششم شوال ۱۲۶۴ ه.ق.

در قصر محمدیه، جنازه او روانه باغ لاله زار کرده و او را در این باغ به امانت دفن کردند تا اینکه در ذیحجه همان سال جسد شاه را از باغ لاله زار بیرون آورده و به قم منتقل کردند.

نخستین سیم تلگراف نیز در تهران در سال ۱۲۷۲ ه.ق. با تلاش کرشش (Kerziz) معلم دارالفنون به طور نمونه از ارگ سلطنتی تا باغ لاله زار کشیده شد.

در سال ۱۲۸۲ ه.ق. سرو جهان خانم دختر بیست و سوم فتحعلیشاه و همسر حسنعلی شاه (آقاخان اول) پیشوای فرقه اسماعیلیه از هندوستان برای نوه برادر خود (ناصرالدین شاه) سه فیل و یک کرگدن هدیه فرستاد، این هدایا از دروازه حضرت عبدالعظیم با تشریفات مخصوص به باغ لاله زار آورده شد و بعدها قسمتی از باغ را به باغ وحش تبدیل کردند.

در سال ۱۲۸۴ ه.ق. که به دستور ناصرالدین شاه، تهران از چهار طرف گسترش یافت این باغ داخل شهر شد و رفته رفته از اهمیت آن کاسته گردید.

در نقشه تهران سال ۱۳۰۹ ه.ق. باغ لاله زار محدوده‌ای به شرح

بود. نامبرده نه در یک کاخ مجلل بلکه در خلوتکده‌ای دنج و ساده که در خور حکیم وارسته‌ای چون او بود می‌زیست. روبه روی خانه دکتر، باغچه عمومی زیبایی قرار داشت که به شرح نقشه تهران ۱۳۰۹ ه.ق. باغچه موصوف باغ و عمارت مسکونی و خانقاه علی خان قاجار (ظهیرالدوله) داماد

ناصرالدین شاه بود و صوفیان فرقه صفی علیشاهی به آن محل رفت و آمد می‌کردند. در ضمن مجسمه نیم تنه ناصرالدین شاه بر روی یک بنای مدور کوچک در وسط باغ نصب شده بود که بعدها آن را برداشتند.

باغ و خانه و خانقاه ظهیرالدوله در دوره استبداد صغیر و به توپ بستن مجلس شورای ملی توسط محمدشاه از تعرض سربازان لیاخوف در امان نماند و در هم کوبیده شد. (۱۳۲۶ ه.ق.) پارک اتابک نیز در سال ۱۳۲۵ ه.ق. به گرو رفت و چندی بعد از مالکیت وراثت خارج و سپس در اختیار سفارت روسیه قرار گرفت و این سفارت نیز از باغ و عمارت محله پامنار به این مکان انتقال یافت. خیابان لاله زار رفته رفته رو به ترقی گذاشت و در شمار معروف‌ترین تفریح گاههای تهران در آمد. نخستین هتل آپرومند

به خانه‌ها و مغازه‌ها کردند و چون خانه علی اصغر خان اتابک نیز در لاله زار واقع شده بود، برای تسهیل آمد و شد به خانه اش یک واگن اسبی هم از میدان توپخانه تا لاله زار کشیدند.

ارنست اورسول که در سال ۱۸۸۲ میلادی (۱۲۶۲ ه.ق.) در روزگار آبادانی باغ لاله زار از این خیابان دیدن کرده چنین می‌نویسد: خیابان لاله زار و خیابان دولت (منظور خیابان فردوسی است که به واسطه قرار داشتن سفارت خانه ها، خیابان سفارت هم نامیده می‌شد و قبل از آن نام‌های دیگری مانند خیابان باغ ایلخانی، خیابان امین السلطان و خیابان علاءالدوله را نیز داشته است) هر دو به میدان توپخانه منتهی می‌شدند.

جویبارهای جاری، درختان فراوان و باغ‌های با صفا بر زیبایی این خیابان می‌افزود.

شرکت تراموای تهران در سال ۱۳۰۷ ه.ق. افتتاح و در ابتدا دارای

چهار خط بود که خط اول آن از بازار شروع و تا آخر خیابان رفاهی (برلین) ادامه داشت. با انقراض سلسله قاجاریه دوره زوال تراموای اسبی تهران نیز آغاز شد، در سال ۱۳۰۸ ه.ق. مهدیقلی خان هدایت (مخبرالسلطنه) دستور برچیدن خط آهن خیابان لاله زار را داد، نامبرده می‌خواست عبور و مرور وسائل نقلیه را در خیابان لاله زار ممنوع و آن را به صورت بلوار درآورده و به گردشگاه عابرین پیاده اختصاص دهد.

خیابان لاله زار همچنین به نام خیابان دکتر تولوزان طبیب مخصوص شاه نیز معروف

و مدرن تهران به نام گراند هتل در این خیابان دایر شد و هنرمندان مشهور آن زمان مانند قمر الملوک وزیری، روح انگیز و هم چنین شاعر و هنرمند بزرگ عارف قزوینی و مرحوم میرزاده عشقی شاعر مشروطه چند کنسرت و برنامه در سالن آن به نمایش گذاشتند. کم کم سینماها، کافه رستوران‌ها و مغازه‌های

شده‌ای که معمولاً در این نوع محل‌ها رشد می‌کنند و به نوائی هم می‌رسند مانند آسید جلال یک کلام که در اواخر عمر صاحب مغازه لباس فروشی در کوچه مهران شد و بعلت اینکه در موقع خرید کسی چانه نزنند خود را به لقب (یک کلام) معرفی کرد. و کریم ارباب که بعدها صاحب کاباره باکارا در بالاتر از میدان ولی عصر شد نیز از جمله گردانندگان برنامه‌های خیابان لاله زار بودند.

بعد از پیروزی انقلاب اسلامی ایران این گونه برنامه‌ها از این خیابان رخت بربست و از حیث گردش و تفریح از رونق افتاد و به تدریج محل بورس لوازم برقی و تلفن و غیره شد بطوری که در حال حاضر محل عمده خرید این گونه وسایل شده و به هیچ وجه حالت سابق را ندارد. تنها مسجد معروف این خیابان که به مسجد لاله زار نامیده می‌شود بحمد الله برقرار و محل مناسبی برای اقامه نماز کسبه این خیابان می‌باشد. ■

شیک و مدرن در این خیابان به وجود آمد و پای اتومبیل نیز در این خیابان باز شد و بعلت اینکه محل تفریح زنان و مردان شیک و مدرن آن زمان شد به خیابان عشاق نیز ملقب گردید. اولین سینمایی که در خیابان لاله زار احداث شد سینما خورشید بود که در ابتدای این خیابان از میدان توپخانه واقع بود. ولی قبلاً در سال ۱۳۳۰ ه. ق. شخصی بنام آرداشس باتماگریان معروف به اردشیر خان ارمنی در خیابان علاءالدوله (فردوسی روبروی بانک ملی) سینمای جدیدی احداث کرده بود. در سال ۱۳۳۱ ه. ق. نیز شخصی بنام ژرر اسماعیلیف روبروی سالن اردشیر خان سینمای دیگری احداث کرد و با آن به رقابت پرداخت به شرحی که گذشت گراند هتل نیز داری سینمایی به نام گراند سینما بود که توسط آقای علی وکیلی اداره می‌شد. کافه رستوران و کاباره کرامت، کاباره مولن روژ، سینمای البرز، ایران، مایاک که یکبار هم دچار آتش سوزی شد و بیش از دویست نفر در آن مجروح شدند و چند نفر هم به هلاکت رسیدند، سینما اخبار که فقط اخبار انگلستان و متصرفات آن را پخش می‌کرد و گوینده فارسی آن آقای گلچین بود، جامعه هنری باربد، تاتر تهران (دهقان) نصر که پس از ترور مرحوم دهقان نام این تاتر توسط مهندس والا برادر لعبت والا (شاعره معاصر) به دهقان تبدیل شد، کافه قنادی فرد، و مغازه مانون و غیره از جمله مغازه‌های معروف آن زمان بودند.

اشخاص شناخته شده‌ای مثل مرحوم اسحاق زنجانی که فیلم‌های خارجی را بلافاصله در داخل سالن سینما ترجمه و به استحضار تماشاچیان می‌رساند و تعداد زیادی تاترهای رو حوضی و سیاه بازی و سنتی، این همه باعث شده بود لاله زار محل گردش و تفریح مردمان تا سی سال پیش باشد. اراذل و اوباش شناخته

منابع: مهدی بامداد - حجت بلاغی - مسعود نوربخش

ارنست اورمول - دکتر فورید - ملک آرا

سعید نفیسی - مسعود مهرابی - مهدیقلی هدایت

جعفر شهری - باستانی پاریزی